

МАКТАБГАЧА ЁШДАГИ БОЛАЛАР НУТҚИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА МНЕМОТЕХНИКА УСУЛЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ

Бариева Регина Фарит кизи

Альфраганус университети

Ижтимоий фанлар факультети

Махсус педагогика(Логопедия)еоналиши

2 боскич талабаси

Илмий рахбар:Альфраганус университет в.б дотцент PhD

Азимова Дильноза Шерзодовна

Аннотация: Ушбу мақолада мактабгача ёшдаги болаларнинг нутқий фаолиятини ривожлантиришда мнемотехника усулларида фойдаланишнинг педагогик имкониятлари ёритилган. Мнемотехника тушунчаси, унинг асосий турлари, жумладан, мнемоквадрат, мнемойўл ва мнеможадвалларнинг таълим жараёнидаги аҳамияти таҳлил қилинган. Шунингдек, кўргазмалар воситалар орқали болаларнинг лугат бойлигини ошириш, гап тузиш, матнни қайта ҳикоя қилиш ва мустақил нутқини шакллантиришга қаратилган амалий тавсиялар берилган. Мақолада мнемотехник усуллари логопедик машғулотларда қўллаш имкониятлари ҳам кўриб чиқилган.

Калит сўзлар: мнемотехника, мактабгача таълим, нутқни ривожлантириш, логопедия, хотира, диққат, тафаккур, мнемоквадрат, мнемойўл, мнеможадвал.

Аннотация (рус тилида): В статье рассматриваются педагогические возможности использования мнемотехники для развития речи детей дошкольного возраста. Раскрываются понятие мнемотехники, её основные виды и особенности применения мнемоквадратов, мнемодорожек и мнемотаблиц в образовательном процессе. Представлены практические

рекомендации по обогащению словарного запаса детей, формированию навыков построения предложений, пересказа и самостоятельного связного высказывания. Особое внимание уделяется применению наглядных опор в логопедической работе.

Ключевые слова: *мнемотехника, дошкольное образование, развитие речи, логопедия, память, внимание, мышление, мнемотаблица, связная речь.*

Кириш

Мактабгача ёш даври боланинг жисмоний, ақлий, ижтимоий ва нутқий ривожланишида муҳим аҳамиятга эга. Ушбу даврда боланинг атроф-муҳит ҳақидаги тасаввурлари кенгайди, луғат бойлиги ортиб боради, мулоқот қилиш ва ўз фикрини ифодалаш кўникмалари шаклланади. Шу боис мактабгача таълим ташкилотларида болаларнинг ёш ва индивидуал хусусиятларига мос таълим усулларида фойдаланиш долзарб вазифалардан бири ҳисобланади.

Болаларга янги маълумотларни тушуниришда кўргазмали материаллар, дидактик ўйинлар ва амалий машқлар муҳим ўрин тутди. Ана шундай усуллардан бири мнемотехника бўлиб, у маълумотни эслаб қолиш ва қайта тиклашни осонлаштириш мақсадида тасвирлар, рамзлар ҳамда мантикий боғланишлардан фойдаланишга асосланади.

Мнемотехникадан мақсадли фойдаланиш болаларнинг нутқий фаоллигини рағбатлантириш, ҳикоя тузишга қизиқишини ошириш ва мустақил фикрлашини қўллаб-қувватлаш имконини беради.

1. Мнемотехника тушунчаси ва унинг назарий асослари

Мнемотехника — маълумотни эслаб қолиш, хотирада сақлаш ва зарур пайтда қайта тиклашни енгиллаштирувчи усуллар мажмуасидир. Унда сўзлар ва тушунчалар муайян тасвирлар, белгилар ёки ўзаро боғланган рамзлар орқали ифодаланади.

Мактабгача ёшдаги болалар билан ишлашда мнемотехник воситаларнинг аҳамияти шундаки, улар мавҳум маълумотларни болага тушунарли бўлган аниқ образлар билан боғлашга ёрдам беради. Масалан,

«куз» тушунчасини ўргатишда сарғайган барглар, ёмғир, булут ва мевалар тасвирларидан фойдаланиш мумкин.

Мнемотехник машғулотларни ташкил этишда қуйидаги педагогик вазифаларга эътибор қаратилади:

- болаларнинг луғат бойлигини кенгайтириш;
- сўз ва тасвир ўртасидаги боғланишни шакллантириш;
- диққатни жамлаш ва маълумотни эслаб қолишни машқ қилдириш;
- воқеаларни мантиқий кетма-кетликда баён қилишга ўргатиш;
- мустақил гап тузиш ва ҳикоя қилиш кўникмаларини

ривожлантириш.

Шуни таъкидлаш лозимки, мнемотехника мустақил равишда барча нутқий қийинчиликларни бартараф этувчи восита эмас. У педагогик ва логопедик ишларни тўлдирувчи, боланинг индивидуал эҳтиёжларига мослаштириладиган усул ҳисобланади.

2. Мнемотехник усулларнинг асосий турлари

Мактабгача таълим амалиётида мнемоквадрат, мнемойўл ва мнеможадваллардан фойдаланиш мумкин.

Мнемоквадрат — муайян сўз ёки тушунчани ифодаловчи битта расм ёки рамз. У предметларни номлаш, янги сўзларни ўзлаштириш ва содда гаплар тузишда қўлланилади.

Мнемойўл — ўзаро мазмунан боғланган расмлар кетма-кетлиги. У воқеаларнинг тартибини тушуниш ва уларни изчил баён қилишга ёрдам беради.

Мнеможадвал — мавзу, шеър, эртак ёки ҳикоя мазмунини ифодаловчи расмли жадвал. У боланинг маълумотни қисмларга ажратиши ва расмларга таяниб қайта ҳикоя қилиши учун кўرғазмали таянч вазифасини бажаради.

Мазкур усулларни танлашда боланинг ёши, нутқий ривожланиш даражаси, қизиқишлари ва топшириқни бажариш имкониятлари ҳисобга олиниши лозим.

3. Мнемотехниканинг нутқни ривожлантиришдаги аҳамияти

Мнемотехник воситалар нутқни ривожлантиришнинг бир нечта йўналишида қўлланилиши мумкин.

Биринчидан, улар луғат бойлигини оширишга хизмат қилади. Масалан, «Мевалар» мавзусида олма, нок, узум, анор ва банан расмлари орқали болалар предметларнинг номини, ранги ва хусусиятларини ўрганадилар.

Иккинчидан, расмлар асосида савол-жавоб ташкил этиш болаларни гап тузишга ундайди. Тарбиячи «Бу нима?», «Ранги қандай?», «Қаерда ўсади?» каби саволлар беради. Болалар жавоблари асосида содда ва мазмунли гаплар тузадилар.

Учинчидан, расмларни кетма-кет жойлаштириш боғланган нутқни шакллантиришга ёрдам беради. Бола воқеаларни тартиб билан айтиб бериш, ҳикоянинг бошланиши ва давомини фарқлашни машқ қилади.

Тўртинчидан, шеър ва қисқа ҳикояларни ўрганишда мнеможадваллардан фойдаланиш мумкин. Ҳар бир тасвир матннинг муайян қисмига мос келади ва болага мазмунни эслашда ёрдам беради.

4. Логопедик машғулотларда мнемотехникадан фойдаланиш

Логопедик ишда мнемотехника боланинг нутқий имкониятларига мос равишда ташкил этилади. Расмлар ва рамзлар янги сўзларни ўрганиш, товушлар иштирок этган сўзларни мустаҳкамлаш, гап тузиш ва қайта ҳикоя қилиш машқларида қўлланилиши мумкин.

Масалан, бола муайян товушни талаффуз қилишни мустаҳкамлаётганда, логопед шу товуш иштирок этган сўзларнинг расмларини танлайди. Боладан расмни номлаш, сўзни гапда ишлатиш ва имкониятига қараб қисқа ҳикоя тузиш сўралади.

Машғулотлар қуйидаги тамойиллар асосида ташкил этилиши мақсадга мувофиқ:

1. Топшириқларни соддадан мураккабга қараб бериш.
2. Расмлар сонини боланинг имкониятига мослаштириш.

3. Боланинг жавоб бериш учун етарли вақтини таъминлаш.
4. Ҳар бир муваффақиятли ҳаракатни рағбатлантириш.
5. Зарур ҳолларда оғзаки нутқ билан бирга ишоралар ва муқобил мулоқот воситаларидан фойдаланиш.
6. Боланинг натижаларини мунтазам кузатиб, машқларни индивидуал мослаштириш.

Мнемотехник воситалар логопеднинг профессионал баҳолаши ва мақсадли машқларини алмаштирмайди, балки уларнинг самарали ташкил этилишига кўмаклашади.

5. Амалий машғулот намунаси

Мавзу: «Мевалар».

Ёш гуруҳи: 4–6 ёш.

Мақсад: Мевалар ҳақидаги тасаввурни кенгайтириш, луғат бойлигини ошириш ва расмлар асосида гап тузиш кўникмасини машқ қилдириш.

Жиҳозлар: Мевалар расмлари, мнемоквадратлар ва мнеможадвал.

Машғулотнинг бориши:

Биринчи босқич — кириш. Тарбиячи болаларга мевалар расмларини кўрсатиб, уларнинг номларини сўрайди.

Иккинчи босқич — луғат устида ишлаш. Болалар меваларнинг ранги, шакли ва хусусиятларини айтадилар. Масалан: «Олма қизил», «Банан сариқ», «Узум майда доналардан иборат».

Учинчи босқич — мнеможадвал билан ишлаш. Ҳар бир мевага тегишли расмлар ва белгилар кўрсатилади. Болалар уларга таяниб, мева ҳақида гаплар тузадилар.

Тўртинчи босқич — дидактик ўйин. Тарбиячи мева белгиларини айтади, болалар эса мос расмни топадилар. Масалан: «Сариқ рангли, узунчоқ мева» — банан.

Бешинчи босқич — якун. Ҳар бир бола танлаган мевасини номлайди ва ўз имкониятига мос равишда бир ёки бир нечта гап тузади.

Кутиладиган натижа: Болалар меваларни номлаш, уларни айрим белгиларига кўра фарқлаш ва расмларга таяниб гап тузишни машқ қиладилар. Натижалар болаларнинг индивидуал хусусиятларига қараб фарқланиши мумкин.

6. Тарбиячи, логопед ва ота-оналар ҳамкорлиги

Мнемотехникадан самарали фойдаланишда педагог ва ота-оналарнинг ҳамкорлиги муҳим. Боғчада ўрганилган расмлар ва сўзлар уй шароитида ҳам содда ўйинлар орқали такрорланиши мумкин.

Тарбиячи ва логопед машғулоти мақсадини аниқ белгилаши, боланинг қизиқишларига мос материалларни танлаши ва топшириқларни изчил ташкил этиши лозим. Ота-оналар эса болага расмларни кўрсатиш, улар ҳақида суҳбатлашиш ва кундалик воқеаларни биргаликда ҳикоя қилиш орқали ёрдам беришлари мумкин.

Бунда болани мажбурламаслик, унинг жавобларини сабр билан тинглаш ва мулоқотга бўлган қизиқишини қўллаб-қувватлаш муҳимдир.

Хулоса

Мнемотехника мактабгача таълим ва логопедик амалиётда қўллаш мумкин бўлган кўرғазмали усуллардан биридир. Мнемоквадрат, мнемойўл ва мнеможадваллар болаларнинг маълумотни эслаш, луғат бойлигини ошириш, гап тузиш ва ҳикоя қилиш кўникмаларини машқ қилишга ёрдам бериши мумкин.

Ушбу усулларнинг самарали қўлланилиши машғулотларнинг мақсадли ташкил этилиши, материалларнинг бола ёшига мослиги ва педагогик қўллаб-қувватлашга боғлиқ. Мнемотехникадан бошқа таълимий ва логопедик усуллар билан биргаликда фойдаланиш болаларнинг индивидуал ривожланиш эҳтиёжларини ҳисобга олиш имконини беради.

Шундай қилиб, мнемотехника мактабгача ёшдаги болалар билан ишлашда нутқий фаолликни рағбатлантириш ва таълим жараёнини кўрғазмали ташкил этиш учун фойдали методик восита ҳисобланади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Выготский Л. С. *Мышление и речь*. — Москва.
2. Леонтьев А. Н. *Проблемы развития психики*. — Москва.
3. Эльконин Д. Б. *Психология игры*. — Москва.
4. Мактабгача таълим ва болалар нутқини ривожлантиришга оид илмий-методик манбалар.